

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ОСОБИСТІСНА ЕФЕКТИВНІСТЬ СПІВПРАЦІ УЧИТЕЛЯ Й УЧНЯ

Із кожним роком зростає кількість освітніх навчальних закладів, які прагнуть упроваджувати у своїй практиці інновації. Школи запроваджують у навчально-виховний процес інноваційні продукти (кожна обирає для себе, який саме), перевіряють результативність та можливість застосування варіативної складової змісту загальної середньої освіти, систем організації навчально-виховного процесу, методів навчання і виховання. Окрім цього, у нині діючому Положенні про атестацію педагогічних працівників прописано, що педагоги II і вище категорії мають займатися інноваційною діяльністю. Натомість, на питання «Які інновації Ви використовуєте у своїй фаховій діяльності?» не кожен із учителів-практиків – слухачів курсів підвищення кваліфікації Обласного інституту післядипломної педагогічної освіти можуть відповісти чітко і ґрунтовно.

Спробуємо розібратися, чому так відбувається. Що таке інновації, і які аспекти особистої ефективності співпраці учителя й учня варто брати до уваги у першу чергу?

Термін «інновація» (з англ. – innovation) означає нове науково-технічне досягнення, нововведення як результат новизни, але в XIX ст. його використовували культурологи і воно означало «впровадження деяких елементів однієї культури в іншу».

Й. Шумпетер (1911) визначає поняття «інновація» як «зсув (зміщення) кривої граничної продуктивності».

Нині проблема інновацій вилилася в «бурхливий потік досліджень» таких вчених, як В. Александрова, П. Беленький, А. Бодюк, А. Власова, О. Водачкова, В. Геєць, Н. Гончарова, М. Долішній, Р. Іванух, С. Льєнкова, Н. Краснокутська, Л. Колобова, О. Кузьмін, О. Лапко, А. Кутейников, Д. Львов, Б. Патон, С. Покропивний, В. Савченко, Б. Санто, Б. Твісс, В. Терехов, М. Чумаченко, А. Чухно та ін.

Існують два основні підходи щодо тлумачення цього терміна. Ряд вчених розглядає інновацію саме як процес упровадження нових розробок, технологій, ідей, методів організації навчально-виховного процесу та методів управління. Інші передбачають дослідження інновації як продукту – результату процесів упровадження нових методик, засобів, технологій, нових методів.

Під інноваційною педагогічною діяльністю будемо розуміти комплекс практичних дій, спрямованих на використання науково-технічних результатів для отримання нових або поліпшення існуючих умов, технік, технологій, методів навчання і виховання учнів.

Виділимо кілька аспектів особистісної ефективності співпраці учителя й учня.

Перший. Соціальний.

Школа є соціальним інститутом. Його мета – адаптувати дитину до суспільного життя. Головне завдання: навчити учнів зрозуміти та осмислити власне життя, навчилися самостійно та успішно вирішувати як щоденні життєві завдання, так і складні життєві проблеми, тобто стали життєвокомпетентними, життєстійкими, життєздатними [7]. Шкільна практика доводить, що краще соціалізуються учні «трієчники-хорошисти», а не відмінники чи «обдаровані» діти.

Через різні види соціальної діяльності (спілкування, гра, навчання, пізнання, праця) відбувається розвиток свідомості та самосвідомості, засвоєння загальних способів практичної діяльності, формування соціальних зв'язків, здатність орієнтуватися в суспільних подіях, залученість до суспільного життя.

Вагома роль при цьому надається роботі з батьками, яких активно залучають до співпраці, використовуючи інтерактивні форми роботи. Сім'я – головний фактор формування свідомості особистості; саме тут починається суспільне виховання, залучення дитини до активного стилю життя, до культури, формується вміння орієнтуватися в соціально-економічних умовах, знаходити взаємодії з оточуючим середовищем тощо. І наскільки успішно сучасна сім'я виконує свою соціальну функцію, залежить ефективність усієї системи виховання та соціалізації дитини в суспільстві.

Підґрунтям для формування соціально зрілої особистості є ланцюжок:

Соціальне навчання – соціальне проектування – соціальна компетентність – соціальна корекція.

Соціальне навчання – допомога учням в оволодінні життєвими навичками, вміннями, необхідним для правильного поведіння в соціальному середовищі.

Соціальне проектування – технологія та зумовлена нею діяльність уповноважених осіб (соціального педагога, психолога, педагогів, волонтерів із числа учнів старших класів, батьків), спрямована на всебічну підтримку розвитку життєвої компетентності учнів.

Формування *соціальної компетентності* передбачає становлення соціально зрілої особистості; формування учнем уявлень про суспільство як розмаїту, динамічну цілісність, складовою якої є він сам, розвиток у нього бажання та здатності бути активним членом цієї цілісності.

Соціальна корекція – визначення переваг та можливих недоліків в процесі соціалізації, окреслення засобів та шляхів їх усунення, реалізація практичних заходів, спрямованих на усунення вад у розвитку життєвих компетентностей особистості.

Другий. Психологічний.

Умовою нормального існування людини в суспільстві вважається необхідність «давання» іншому [2, с. 129] (від «давати, дати»). У піраміді потреб А. Маслоу теж знаходимо потребу приналежності і любові, на основі якої виникають інші: потреба в суспільному визнанні й отриманні соціального статусу, а за нею – в самореалізації та самоактуалізації.

«Зроби іншому добро», «будь безкорисливим», «коли ти сам щасливий – щастям поділися з іншим» – нині звучать як утопічні гасла. Насправді – у структурі особистості за останні кілька десятиріч років мало що змінилося. Змінилося ставлення особистості до себе, до ближнього, до оточуючого середовища, до життя. Але – чи на краще? Бо ж не з повітря виникають стресовий спосіб життя, безкінечні депресивні стани, апатії. Може, пошукати причини в собі і спробувати «приглушити» своє ego?

Є. Чичваркін (бізнесмен і наймолодший мільйонер Росії, що нині мігрував до Штатів) у Майстер-класі [4] говорить про те, що 70 років тому було соромно продавати і обслуговувати... (А ми ж надаємо освітні П О С Л У Г И !). А тисячу років тому – соромно співрадіти іншій людині. У слов'ян є ментальна і релігійна проблема: ми співпереживати любимо, а співрадіти – просто не вміємо!.. Отже, дві проблеми: сором в обслуговуванні (наданні послуг) і співрадість. Сучасна школа має цю навчати.

Дитина (так само як і дорослий), яка зростає у середовищі, де її завжди підтримують, розділяють радість, вчать допомагати іншим і менше вказують на вади, відчувається повноцінною особистістю, впевненою в собі, в результатах своєї діяльності, а отже – і в житті.

Третій. Педагогічний.

Чи не щодня спілкуючись із педагогічними працівниками, у душі зароджується печаль за вітчизняну школу: триєдина мета навчально-виховного процесу все більше формалізується. Навчальну функцію загальноосвітній заклад ділить із репетиторством, виховну, трапляється, перекладає на батьків, а розвивальну – на позашкільні навчальні заклади та вулицю. Чи про таку школу мріють наші школярі?

С. Рубінштейн [3] подає навчання, виховання і розвиток особистості не як однорідні складові, а «через навчання та виховання – до розвитку» (див. рис. 1).

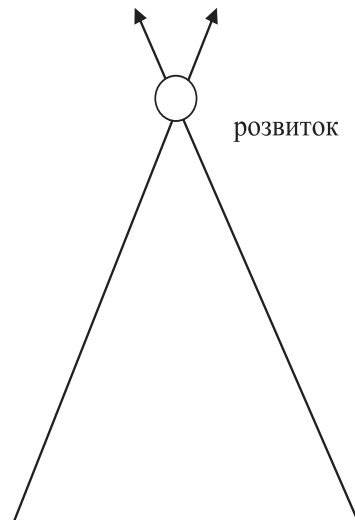

Рис. 1. Через навчання та виховання – до розвитку (за С. Рубінштейном [3])

Зупинимося на *навчанні*.

Традиційні комбіновані уроки втрачають свою ефективність. Натомість оточуюче середовище підказує педагогам інноваційні ідеї для більш ефективної фахової діяльності.

Приклад. Скажіть, чому ми дивимося серіали? Правильно, бо кожна серія починається і закінчується інтригою. Чому не використати цей прийом у навчально-виховному процесі? А. Остапенко наголошує: «Урок, учебный день, учебная четверть (семестр), год должны завершаться не подведением итогов работы (это должно быть раньше), а совместной постановкой целей и задач. Это важно потому, что сразу после звонка (сразу в понедельник, сразу после каникул) образовательная система находится в «сильной доле», на которую должна попадать активная деятельность, а не подготовкой к ней (постановка целей и задач)» [2, с. 149].

У Полтавському інституті післядипломної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського спробували – і вийшло! Слухачі курсів підвищення кваліфікації від такої організації навчального процесу у захваті! Сподіваємося, цей перший крок упровадження інноваційної педагогічної ідеї А. Остапенка дістане подальшого поширення у шкільній практиці Полтавщини.

Виховання. Кожен ЗНЗ проводить величезну кількість виховних заходів. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «захід» визначено як «сукупність дій або засобів для досягнення, здійснення чого-небудь» [1, с. 433]. Виховний захід – це організована дія колективу, спрямована на досягнення якої-небудь мети.

Часто цілі виховного заходу залишаються незрозумілими для вихованців (а іноді й для вихователя: треба провести захід – проведемо, а як – як вміємо, або як вийде). Часто заходи нав'язуються дитині, а смисл зрозумілий тільки дорослим. Заходи діти «відбувають», а не «проживають».

Натомість у шкільній практиці рідко використовується поняття «подія» – «те, що відбувалося або відбулося, сталося; явище, факт суспільного або особистого життя» [1, с. 1009]. Події завжди наповнені смислом, адже зрозумілі і прийняті дитиною, а значить – надають досвіду і мудрості. Чи не це важливіше у виховному процесі?

Якось до рук потрапив журнал «Соціальний педагог», присвячений виховній роботі у ЗНЗ щодо профілактики шкідливих звичок у дітей. Матеріали привели в шок. Не стільки інформативна складова, скільки форма її викладу. Здавалося б, величезні напрацювання педагогів мали сприяти вихованню підростаючого покоління. Насправді – суцільна «чорнуха».

Розроблені тестові завдання, звичайно, вимагають чіткої однозначної відповіді і розраховані на репродукцію засвоєних знань. А якщо дитина не має цих знань? Некоректно сформульоване запитання стимулюватиме школяра ... до дослідження!?! Як вам такий приклад: «Смола, що утворюється при згорянні тютюну, викликає...» – «Не знаю. Дай спробую...». Або інший: «П'яна людина – не людина, тому що вона втратила...». Що найчастіше гублять п'яниці на вулиці? Як повинна відповісти дитина на такі тестові завдання?

Пригадався епізод із мультфільму про Крокодила Генну і Чебурашку (серія, де герої будували дитячий майданчик). Крокодил за ногу встигає ухопити одного хлопчика, який падає у каналізаційну яму: «Ну чего ты туда полез? Тебе что, делать нечего?» – «Нечего!!», – хором відповіли діти.

Кращим способом профілактики якогось суспільного пороку є залучення дітей до корисних видів діяльності, або суспільно-корисної праці. Проводячи різні «анти-» заходи ми тільки зайвий раз рекламуємо їх. І маємо зворотній ефект.

Пропаганда здорового способу життя, залучення до гурткової роботи і волонтерства, до колективних творчих справ дітей та їхніх батьків, організація екскурсій та інших видів діяльності є набагато ефективнішими за найвдалішу виховну годину, скажімо, на тему «Що заважає вести здоровий спосіб життя» (бо відповідь напрошується одна – *лінь*).

Педагог-професіонал – це учитель, який уміє мислити та діяти професійно: відповідає вимогам учительської професії; володіє необхідними засобами, що забезпечують

не тільки педагогічний вплив на вихованця, але і взаємодію, співробітництво та співворчість з ним. Для активного співробітництва з вихованцями вчителю необхідна мобілізація інтелекту, волі, моральних зусиль, організаторського хисту та вмиле оперування засобами формування моральних, інтелектуальних та духовних засад у школярів. До інтелектуальних засобів належать кмітливність, професійне спрямування сприйняття, пам'яті, мислення, уяви, прояв та розвиток творчих здібностей учня. До моральних – любов до ближнього, віра в свої та чужі можливості та здібності, справедливність, вимогливість, повага до особистості – все, що складає основу професійної етики будь-якого фахівця. Духовні засоби – основа загальної та педагогічної культури.

Нова доба принесла нове ставлення до навчання і виховання. Зросли вимоги до педагога, до його творчих можливостей.

Розвиток творчого потенціалу учителя й учня трактується як основне завдання школи. Для реалізації його потрібно насамперед розглядати учня не як суму зовнішніх впливів, а як цілісну, активну, діяльну особистість. Учень – не об'єкт, а насамперед творець свого власного „Я”.

Крізь призму діяльності учня необхідно переосмислити саму структуру навчально-виховного процесу. Такий навчально-виховний процес передбачає певну переорієнтацію функцій вчителя. Різко зменшується питома вага його виконавчої діяльності на уроці, а також зростає функція організаційна.

Учитель стає творцем своєї діяльності й сам відповідає за її результати. Така форма роботи можлива в разі співпраці учителя й учнів. Учитель є організатором і співучасником навчально-виховного процесу. Проте це не означає, що в системі навчально-виховного процесу роль вчителя зменшується. Навпаки, чим більше вчитель виявляє себе, тим вагомішим буде результат навчально-виховного процесу. Суть проблеми полягає в тому, куди учитель спрямує свої зусилля.

Систематична інноваційна діяльність, залучення до виконання творчих завдань, ефективного співпраці учителя й учня – пріоритетне завдання педагогічної науки і практики. Позитивний мікроклімат, у якому перебуває дитина, атмосфера підтримки, довіри, розуміння і радості разом із теплом і затишком оселі / закладу, хорошим харчуванням і активними видами діяльності допомагають особистості розв'язувати навчально-виховні та життєві проблеми і досягати успіху.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
2. *Остапенко А. А.* Педагогика со-Образности. Очерки и эссе / А. А. Остапенко. – Краснодар: Кубан. гос. ун-т, 2012. – 184 с.
3. *Рубинштейн С. Л.* Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М.: Полиграфкнига, 1946. – 704 с.
4. *Чичваркин Е.* Мастер-класс / Евгений Чичваркин – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.youtube.com/watch?v=ip18jlvOLO&feature=retated
5. *Штайнер Р.* Принципы вальдорфской педагогики. Методика обучения и необходимые условия воспитания / Рудольф Штайнер. – М.: Лонгин, 2012. – 160 с.
6. *Шумпетер Й.* История экономического анализа в 3 тт. – СПб.: Экономическая школа, 2004.
7. *Присяник В. В.* Формування соціально зрілої особистості / В. В. Присяник – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/doc/files/news/125/12584/zrila_osobistist.doc.

Валерій Лутфулін

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЦІЛІСНОГО ПІДХОДУ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Принцип цілісного підходу до організації навчально-виховного процесу, обґрунтований видатними педагогами XVII-XIX ст., знайшов плідну реалізацію й подальший розвиток у творчих пошуках відомих вітчизняних педагогів XX ст. З цієї точки зору Б. На-